אמור ג

א. כתב המחבר בריש הלכות סוכה[1]: „בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי ב־סוכות הושבתי את בני ישראל[2], הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל[3] יכם שרב ושמש". ומקורו בטור שם, שמביא לשון הכתובים[4] „בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם וגו'", ובהמשך הענין מבאר, ש„הסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו[4] שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו וגוראותיו".

וצריך ביאור: הלא אין דרכו של המחבר לבאר טעמי ההלכות או להביא מקורן בתושב"כ, אלא רק לפסוק הלכה למעשה?

וביארו באחרונים[5] שזוהי הלכה, שיש חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבה בסוכה שהיא זכר ל„ענני כבוד שהקיפם כו'". והוא ע"ד דברי הב"ח[6], שהקשה קושיא זו על הטור (ש„האריך לבאר ו־לדרוש המקרא דבסוכות תשבו"), ו־מבאר, „שסובר דכיון דכתיב למען ידעו כו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה כפי פשטה".

אלא שהב"י פליג על הב"ח במהותה של כוונה זו[7], דהב"ח ס"ל ש„עיקר ה־כוונה בישיבת הסוכה שיזכור יציאת מצרים"[8] (ולשיטתו זוהי כוונת הטור ש־ביאר כאן הטעם ש„תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים", להשמיענו ש־מצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים)[9]; והב"י ס"ל שמצות סוכה היא זכר לנס (פרטי) זה ד„ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", ואינה זכר ל־יציאת מצרים, ולכן שינה המחבר מ־לשון הטור ולא העתיק סיום הכתוב „בהוציאי אותם וגו'" (וכ' רק „בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי את בנ"י הם ענני כבוד כו'"), כי לדעתו חייב ה־אדם לכוון רק זה שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד.

---

1) או"ח סתרכ"ה.

2) פרשתנו כג, מב־מג.

3) ע"פ ישע' מט, י.

4) „כבודו" (ולא „כבוד", כלשון המורגל, וכ"ה בשו"ע). וכן הועתק בשו"ע אדה"ז.

ובפשטות, „כבודו" מורה על כבוד הקב"ה [משא"כ „ענני כבוד" סתם יש מקום לפרש שענינם הוא בשביל „כבוד", היינו כבודם של ישראל, וראה לקו"ש חי"ח ע' 257].

וי"ל שבדיוק זה מוסבר (בדא"ג) הדין ד„כשם שחל שם שמים על החגיגה (הקדשים) כן חל שם שמים על הסוכה" (סוכה ט, א. ועיין שו"ע אדה"ז או"ח סתרל"ח כמ"פ „קדושת הסוכה". ובאוה"ת להצ"צ (סוכות ע' א'תשה) מוסיף דה"ל „קדושת הגוף") — שההסברה בזה היא, לפי שסוכה היא ע"ד „ענני כבודו (דהשם)", ולכן חל על הסוכה „שם שמים".

5) ס' בית השואבה לר' יהודה שמואל אשכנזי (ליוורנו תר"ט) ריש הל' סוכה (אות ב'). כף החיים כאן אות ב. וכן משמע בפרמ"ג (א"א) כאן.

6) כאן.

7) ראה בכ"ז בית השואבה שם. ע"ש באורך.

8) וכלשון התו"כ פרשתנו שם „מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים". וראה השקו"ט בבית השואבה שם. ועוד.

9) וכביאור הט"ז (סתרכ"ה) בלשון הטור „תלה הכתוב מצות סוכה ביצי"מ". ע"ש. וראה פרמ"ג (משב"ז) שם.

[ובזה מובן גם דיוק לשון אדה"ז ב־שולחנו, ששינה מלשון המחבר והעתיק (כבטור) גם סיום הכתוב „בהוציאי אותם מארץ מצרים", כי אדה"ז פסק[10] כשיטת הב"ח ש„צריך[11] כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים", ולכן העתיק התיבות „בהוציאי אותם מארץ מצרים" בתחילת הסימן, כי זה עיקר ה„למען ידעו", הידיעה והכוונה שמצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים].

ב. ויש לעיין בזה, דלפ"ז הו"ל להמחבר לכתוב בפירוש „ויכוין בישיבתו כו'"[12], ע"ד שכתב בהל' ציצית[13] „יכוין בהתעטפו כו' כדי שנזכור כו'", וכן בהל' תפילין[14] כ' „יכוין בהנחתם כו' כדי שנזכור כו'" [וכמבואר בב"ח[15], שבשלש מצות אלה, ציצית תפילין וסוכה, „עיקר המצוה וקיומה תלוי' בכוונתה", כיון שנאמר בהן[16] „למען גו'"].

ויותר קשה, דגם בטור כאן לא כתב „ויכוין כו'", כמ"ש גבי ציצית ותפילין[17], ובפשטות הטעם לזה הוא, לפי שהעתיק מהכתוב גם התיבות „למען ידעו דורותיכם", שבזה מפורש שהמצוה היא ידיעה וכוונה[18], ולכן אין מקום לכתוב שהאדם צריך לכוין כי זה מפורש בלשון הכתוב שהביא.

ועפ"ז ייפלא בהמחבר, שהשמיט תיבות אלו („למען ידעו דורותיכם"), ואין בלשונו („בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו'") אלא ביאור טעם המצוה ואין בזה הוראה וציווי אל האדם.

ולכן נראה לפרש כוונת המחבר (לא שטעם זה הוא חלק מכוונת המצוה, אלא) שבטעם ובפסוק זה מבאר גדרה של מצות סוכה, שבזה יש נפק"מ לכמה הלכות, כדלקמן.

ג. ויובן זה ע"פ לשון אדה"ז שם, שכתב: „בסוכות תשבו שבעת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים, הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו".

ויש לברר תוכן הוספת אדה"ז על לשון הטור (והשו"ע) „ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש", דלכאורה זה שהיו „לצל" נכלל במ"ש „לבל יכה בהם שרב ושמש", ומאי מוסיף במ"ש „לצל". ועד"ז בהמשך לשונו, מוסיף אדה"ז על לשון הטור — „ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל", שתיבות אלו („העשויות לצל") ליתא בטור.

ויש לומר, דטובא קמ"ל, דמזה שהכתוב תולה מצות סוכה ב„ענני כבודו שהקיפם בהם לצל", שמעינן, שגדרה של מצות סוכה הוא שצ"ל „עשוי' לצל"[19]. והיינו שנוסף לזה שמתנאי הסוכה הוא שצ"ל צלתה מרובה מחמתה[20], הרי גדרה

10) וכפסק המג"א שם.
11) לשון אדה"ז.
12) בקושי"ת הפרמ"ג (א"א) שם.
13) סי' ח סעיף ח.
14) סי' כה סעיף ה.
15) לטאו"ח ס"ח שם. וכן בהל' סוכה כאן.
16) שלח טו, מ. בא יג, ט. פרשתנו כג, מג.
17) ס"ח וסכ"ה שם.
18) ראה פרמ"ג שם „ובאמת כתוב מפורש למען ידעו דורותיכם".
19) ראה לקמן הערה 27.
20) משנה ריש סוכה. שם כב, ר"א.

ומהותה של סוכה (דמצוה) הוא – סוכה העשוי' לצל (וסוכה שחסר בה תנאי זה אין עלי' שם סוכה כלל).

[ויש לומר, שענין זה הוא מהנפק"מ להלכה בין שתי הדיעות[21], אם „בסוכות הושבתי" היינו „סוכות ממש" או „ענני כבוד": להדיעה שהיו „סוכות ממש", עיקר גדר סוכה הוא דירת עראי[22], ע"ד הסוכות שעשו ישראל במדבר, שהיו „דירת עראי"[23]; משא"כ להדיעה שהם „ענני כבוד", הסוכות שאנו עושין הם זכר (רק) לפרט זה שבענני הכבוד, „ש־הקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש" (כדלקמן סעיף ז), ולכן גדרה של סוכה הוא מה שהיא עשוי' לצל[24].

ויסוד זה מפורש בלשון אדה"ז תיכף בריש הסימן שלאחריו[25] (שבו מתחיל לבאר דיני עשיית הסוכה בפועל), שכ' „אין אדם יוצא י"ח אלא בסוכה שאינה עשוי' אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשוי' גם לדירה . . ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשוי' גם להשתמש בה תשמיש של צניעות . . או שהיא עשוי' גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשוי' לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית כו'".

דבגמ'[26] נזכר תנאי זה רק לענין כשרות סוכת גנב"ך (דאף שסוכות אלה לא נעשו לשם מצוה, מ"מ כשירות באם נעשו לשם צל), אבל אדה"ז כותב שזהו תנאי בכל סוכה[27], ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם „צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחרת[28] – „להשתמש בה (גם) תשמיש של צניעות", או אפילו שתהי' „גם למחסה ולמסתור מזרם ומ־מטר"[29] [אף שמפורש בכתוב[30] שזהו

---

21) סוכה יא, סע"ב. תו"כ פרשתנו עה"פ. ועוד.

22) להעיר מגמ' ריש סוכה: ר"ז אמר . . וסוכה תה' לצל יומם מחורב (וברש"י שם ד"ה וסוכה. וראה רש"י שם ריש ע"ב ד"ה תרתי) . . ורבא אמר . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי (וראה הערה הבאה). ואכ"מ.

23) ראה גם מלבי"ם פרשתנו עה"פ. ושם, דר"א שס"ל (כגירסת הש"ס) ד„בסוכות הושבתי" היינו „ענני כבוד", אזיל לשיטתו שס"ל (סוכה ז, ב) שסוכה „דירת קבע". ואכ"מ.

וגם את"ל שגם כוונת עשיית הסוכות ע"י בנ"י היתה לשם צל (כפרש"י סוכה יא, סע"ב ד"ה ב־סוכות ממש „מפני החמה"), מ"מ, ההדגשה בעשיית סוכות ע"י בנ"י מורה על אוהל עראי [משא"כ על ענני כבוד אין שייך לומר תואר „עראי". ולהעיר מעירובין (נה, ב) כמאן דקביע להו דמי].

24) עפ"ז יומתק שם „סוכה", שהוא על שם הסכך (רש"י סוכה ב, א ד"ה ושחמתה וד"ה דלא שלטא. תוס' שם ד"ה כי עביד. ובכ"מ. שו"ע אדה"ז ר"ס תרלח. ושו"נ) – ולא שם לאוהל עראי – כי (עיקר) הצל נוצר ע"י הסכך (וראה סוכה ז, ב).

25) תרכו.

26) סוכה ח, ב.

27) וכבר שקו"ט בכ"מ בלשון רש"י (סוכה ב, ריש ע"ב ד"ה לימות המשיח) „אבל סוכת מצוה אינה לצל". ובחלקת יואב סכ"ח (ועוד), דרק בסוכת גנב"ך (שלא נעשית לשם מצוה) צ"ל לשם צל, אבל „אם עושה הסוכה לשם מצוה אין צריך שום כוונה לצל". ע"ש.

אבל משו"ע אדה"ז כאן מוכח שלא כדבריו [ולהעיר, שראיית החלקת יואב מהא דקנה עולה כו' (סוכה כב, א), אינה לשיטת התוס' שם (כמ"ש ב־עצמו), והרי אדה"ז (או"ח סתרל"א ס"ו) פסק כתוס'].

28) וראה נ"כ השו"ע שם ר"ס תרלה.

29) ע"פ שיטת ר"ת (הובאה בהגמ"י להל' סוכה פ"ה ה"ט. ועוד. ט"ז או"ח שם סק"א). וראה גם שו"ע אדה"ז סתרל"א ס"ה. וראה שקו"ט בדברי אדה"ז – שו"ת אבנ"ז או"ח סתע"ד. פתחא זוטא להל' סוכה ר"ס תרלה. ועוד.

30) ישעי' ד, ו. – וראה תוד"ה כי (סוכה ב, א) בטופו [אלא ששם כ' שזהו משום „דבעינן דירת עראי", אבל מלשון אדה"ז (כאן וסתרל"א שם)

ענינה של סוכה, „וסוכה תהי׳ לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר״] — כי לדעת אדה״ז, זהו גדרה של מצות סוכה, שתהי׳ עשוי׳ לצל בלבד כמו ענני הכבוד „שהקיפם בהם לצל״.

וי״ל דלכן התחיל אדה״ז הלכות עשיית הסוכה בדין זה [דלא כבטור (ועד״ז בשו״ע) שלא הזכיר כאן כלל דין זה, ומתחיל הסימן בהלכות ה„מקום הראוי (לעשיית סוכה) כיצד[31], שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב בסוכות תשבו ודרשינן[32] ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן״], כיון שאין זה אחד מתנאי ה־סוכה, אלא זהו גדרה של סוכה, ד„כל שאינה עשוי׳ לצל בלבד אין זו סוכה״.

ועפ״ז י״ל, דכוונת אדה״ז כאן (ב־העתיקו לשון המחבר, ומוסיף עליו (א) תיבת „(שהקיפם בהם) לצל״, (ב) ובלשון הטור „ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות״ מוסיף „העשויות לצל״) היא לפרש דברי המחבר, שבזה שהביא המחבר הדיעה ש„בסוכות הושבתי״ „הם ענני כבוד ש־הקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש״, כוונתו להגדיר, שגם הסוכות שנצטוינו לעשות, גדרם הוא, שצ״ל „עשויות לצל״.

ד. ויש להוסיף בזה, ובהקדם, שצ״ע במה שהוסיף אדה״ז תיבת „לצל״ — „ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה כו׳״ — דאף שזהו בהתאם להמשך לשונו „צונו לעשות סוכות העשויות לצל״ (כנ״ל), ה״ז כפל לשון, וגם אם הי׳ כותב רק „לבל יכה בהם שרב ושמש״ הי׳ מובן ההמשך לזה ש„צונו לעשות סוכות העשויות לצל״.

וע״פ הנ״ל שכוונת אדה״ז כאן להג־דיר מהותה של סוכה בהלכה, י״ל, שגם דיוק זה נוגע להלכה.

ויובן זה בהקדם החילוק בפשטות בין „לצל״ או „לבל יכה בהם שרב ושמש״: ב„לבל יכה בהם שרב ושמש״ מודגש התועלת לאדם היושב בסוכה, שחום ה־שמש אינו מכה בו; ב„לצל״ מודגש מצי־אות ה„צל״ (הנוצר ע״י הסוכה) כשל־עצמו.

ויש לומר, דנפק״מ ביניהם לענין הא דצ״ל צלתה מרובה מחמתה, אם זהו שיעור בהסכך, שתהי׳ צלתו מרובה מחמתו[33], או שהעיקר הוא זה שאצל האדם היושב בסוכה יהי׳ הצל מרובה מהחמה.

ולפ״ז — בזה שאדה״ז מוסיף שענני כבוד היו „לצל לבל יכה בהם שרב ו־שמש״ מרמז, שבצל סוכה יש שני דינים: (א) מצד הסכך — ע״ד ענני הכבוד שהיו „לצל״, (ב) מצד האדם, כמו שענני ה־כבוד פעלו ל„בל יכה בהם (בהאדם) שרב ושמש״.

ובזה יש לבאר דברי אדה״ז בדין צלתה מרובה מחמתה, וז״ל[34]: „אם אין

משמע דשייך להא שסוכה ענינה שהיא עשוי׳ לצל בלבד].

31) ולהעיר, שגם בטעם הלכה זו, שינה אדה״ז מל׳ הטור, שבטור מביא ע״ז דרשת הגמ׳ „ולא ב־סוכה שתחת סוכה . . שתחת הבית . . שתחת האילן״ (כבפנים), ואילו אדה״ז כתב (א) „וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים דוגמת ענני הכבוד״, (ב) טעם הפסול כשעשאה תוך הבית או תחת האילן הוא „לפי שאין צל הסוכה משמש כלום״, ע״ש [ודרשת הגמ׳ הביא רק לקמן ר״ס תרכח לענין סוכה תחת סוכה], והיינו שגם דין זה שייך להא שעיקרה של סוכה הוא צל הסוכה. ואכ״מ.

32) סוכה ט, ב.

33) ולהעיר מחלקת יואב (שבהערה 27), „דאין סוכת מצוה צריך שיעשה צל בהסוכה רק שיהי׳ שיעור בהסכך שיעשה צל״. ע״ש.

34) סתרל״א ס״ב (ע״פ סוכה כב, ב ובפרש״י ועוד שם. טושו״ע שם).

הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", וב־סעיף שלאח"ז[35] ממשיך „אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה לפי שידוע שלמעלה בהסכך הָאויר הוא מועט מן הסיכוך וצלתה למע־לה היא מרובה מחמתה[36] וה"ז סכך גמור".

ולכאורה דבריו סותרים זא"ז[37], שמ־דבריו בדין הראשון יוצא שאם הצל והחמה שוין הי' צ"ל סוכה כשרה, וה־טעם שפסלינן לה הוא רק משום „שה־סוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", ואילו מדבריו בדין ה־שני יוצא להיפך שאם הצל והחמה שוין אין זה מספיק להכשיר הסוכה, וזה שה־סוכה כשירה כשהם שוויו למטה הוא רק משום „שצלתה למעלה היא מרובה מחמתה".

גם יש להבין דיוק לשונו שם ד„אם למטה . . חמתה וצלתה שוין כשרה לפי . . (ש)צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" שלכאורה ה"ז יתור לשון, ולמה לא מספיק הטעם ש„צלתה למעלה היא מרובה מחמתה"?

וע"פ הנ"ל יש לומר, ששיעור סכך „למעלה" ושיעור סכך „למטה" הם שני דינים שונים, חלוקים בעצם גדרם[38]: הדין דצל סוכה כלפי האדם („למטה"), הוא בעיקר דין שלילי, היינו פסול אם אצלו חמתה מרובה מצלתה, כיון שאז אינו דומה לענני הכבוד שפעלו „לבל יכה בהם שרב ושמש" (אבל אם הם שוין אין כאן פסול); משא"כ הדין בסכך ה־סוכה („למעלה") הוא ענין חיובי, שסכך הסוכה יהי' „לצל", וזהו דוקא כאשר „צלתו מרובה מחמתו", שאז הוא „סכך גמור" (אבל גם כשהם רק שווים אין כאן פסול, אלא שאינו „סכך גמור" — כדיוק ל' אדה"ז).

וזהו החילוק בין שני הדינים: הדין הראשון בא ללמדנו דין שיעור סכך „למטה", שהוא פסול כנ"ל, ולכן הטעם שפוסלים הסוכה כאשר למעלה צלתה וחמתה שוין, הוא לפי „שהסוכה למטה . . חמתה מרובה מצלתה" (ומשום זה חל על הסוכה שם „פסול"[39]); והדין השני אתי לאשמעינן שיעור סכך „למעלה",

35) ס"ג.

36) וכ"ה בריי"ח, ר"ח ופרש"י סוכה שם. טור שם. וראה הערה הבאה.

37) וכן קשה בראשונים שבהערה הקודמת [ומה שפי' ברש"ש ברש"י (שתחילת דבריו הוא פי' למ"ד פרוץ כעומד מותר, וסוף דבריו כ' ליישב למ"ד פרוץ כעומד אסור (וראה תוס' שם ד"ה כזוזא ושאר ראשונים שם. וכבר האריכו במפרשים שם)) — לכאורה דוחק. ופשיטא שאין מקום לפרש כן בשו"ע אדה"ז].

ולהעיר שבשו"ע שם מסיים „אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה כשרה", ולא כ' הטעם (ע"ד שכ' בדין הראשון) שזהו לפי שלמעלה צלתה מרובה מחמתה.

38) וזוהי כוונת הגמ' (סוכה שם) „כאן מלמעלה כאן מלמטה", שאין החילוק רק במציאות (כשטחיות לשון רש"י), אלא שהם שני דינים: מצד הדין ד־צלתה כו' „מלמעלה" (היינו שיעור הסכך), צ"ל „צלתה מרובה מחמתה" (ולא כשהם שווין, שאינו „סכך גמור"); ובדין צלתה כו' „מלמטה" (היינו מצד האדם) — גם שווין כשרה, ורק כשחמתה מרובה מצלתה פסולה. וראה הערה הבאה.

39) משא"כ מצד הא שלמעלה צלתה וחמתה רק שווים לא נק' סוכה פסולה, אלא שחסר בה „סכך גמור", כנ"ל בפנים. ויש לומר, שבדיעבד היא כשירה. ועצ"ע.

שזהו דין חיובי, ש„סכך גמור" הוא רק כשצלתו מרובה מחמתו, ולכן, הטעם שסוכה זו (שלמטה הן שווים) היא כשרה הוא רק מפני ש„צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" (משא"כ אם גם למעלה היו (רק) שווין, אינה סוכה כשירה (עכ"פ לכתחילה[39]), כיון שאין בה „סכך גמור").

ה. ויתר על כן יש לומר, שבזה שב־הגדרת מצות סוכה מדגיש אדה"ז שה־סוכה היא „לצל" (כנ"ל), כוונתו לרמז, שעיקר גדר הסוכה אינו זה שאצל האדם אסור להיות מצב של „חמתה מרובה מצלתה" (ע"ד „בל יכה בהם שרב ו־שמש"), אלא החיוב[40], זה שהסכך יהי' עשוי „לצל"[41], „צלתה מרובה מחמתה".

ונפק"מ למעשה: אם הסכך למעלה צלתו מרובה מחמתו, אבל הסוכה למטה חמתה מרובה מצלתה[42] (עי"ז „שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך"), ונמצא שלמעלה יש „סכך גמור", אבל למטה יש פסול דחמתה מרובה מצלתה.

והנה מסתבר לומר, דכיון שיש פסול בהסוכה, א"כ מה מועיל זה שיש למעלה „סכך גמור". אבל ע"פ הנ"ל (שעיקר גדר הסוכה הוא מה שהסכך יהי' עשוי „ל־צל") יש לומר, שאם למעלה יש „סכך גמור", אין מתחשבים בהנעשה למטה בקרקעית הסוכה: דרק כשלמעלה הם שווין (ואין כאן „סכך גמור") אזי הסוכה פסולה כשלמטה חמתה מרובה מצלתה, אבל אם למעלה יש „סכך גמור", לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) „עשוי' לצל".

[ועפ"ז אולי יש להוסיף ביאור ב־הוספת אדה"ז, שמוסיף (כנ"ל) דכש־„צלתה למעלה היא מרובה מחמתה" כשרה משום ש„ה"ז סכך גמור" — שיש לומר, שכוונתו בזה גם ללמדנו, שכאשר האדם עושה „סכך גמור" (שצלתה מרובה מחמתה), לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה[43], כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) „עשוי' לצל"].

ו. והנה ביאור הנ"ל בדברי אדה"ז, שכוונתו (בריש הל' סוכה) להגדיר מהו־תה של סוכה (ולא לבאר טעמי המצוה או כוונתה) מוכח ג"כ מהמשך לשונו ב־סעיף זה, שלאחרי שהביא דברי הטור והשו"ע „בסוכות תשבו . . בסוכות הו־שבתי . . הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל . . ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כו'", ממשיך (ב־דברי המג"א, מהב"ח) „וכן צריך כל אדם

---

39) ראה הערה הקודמת.

40) ולהעיר מהא שאין מברכין על מצות שענינן שלילת סכנה (רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ד). וגם משום כך מסתבר שעיקר ענין „בסוכות הושבתי" (השורש למצות סוכה) הו"ע חיובי („לצל"), ולא רק ענין שלילי — „לבל יכה בהם שרב ושמש". — וראה לקמן הערה 54.

41) אבל להעיר מלקו"ד (ח"ד תשסט, א) „דער צל דאַרף זיין מרובה על האור, און ניט נאָר אין דעם סיכוך למעלה, נאָר דוקא למטה במקום שיושבים למטה" [וצ"ע לתווך זה עם ההלכה שאם מלמעלה צלתה מרובה מחמתה כשרה גם אם למטה הם רק שווים. ואכ"מ].

42) להעיר מרש"ש סוכה שם.

43) אלא שאדה"ז לא כתבו בפירוש, כיון שלא נזכר בפירוש בספרים שלפניו, וכמבואר כמ"פ ש־אדה"ז לא הביא בשולחנו דינים מחודשים (וע"ד הרמב"ם), ורק שכמה מהם רמזם בצחות לשונו. וראה סתימת ל' אדה"ז בס"א שם.

לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים".

דצע"ק לשונו "וכן צריך כל אדם לכוין כו'", דלכאורה הול"ל "וצריך כל אדם לכוין כו'", (שהרי לא הזכיר לפנ"ז איזו כוונה שצריך האדם לכוין)[44]?

והנה ע"פ דברי האחרונים הנ"ל (ס"א) שלדעת המחבר צריכים לכוון שמצות סוכה היא זכר לנס ד"בסוכות הושבתי את בנ"י", שהקיפם בענני כבוד כו', לכאורה יש לומר, שזוהי כוונת אדה"ז, שבתחילה הביא דברי ה(טור ו)שו"ע שה־סוכות הם זכר לענני כבוד [ובפרט, אשר (א) אדה"ז מעתיק גם התיבות "למען ידעו דורותיכם"[45], (ב) מעתיק המשך לשון הטור "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות . . כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראו־תיו", והיינו, שהאדם צריך לכוון זה בעת ישיבתו בסוכה], ואח"כ מוסיף, "וכן צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה [עוד כוונה[46], דהיינו] שישוב בה כדי ל־קיים מצות הקב"ה . . זכר ליציאת מצרים".

אבל דוחק לתרץ כן לשון אדה"ז, שלשונו היא לשון ברורה, דאם כוונתו היתה שהאדם צריך לכוין בעת ישיבתו בסוכה (או בעת עשיית הסוכה) שהיא זכר לענני כבוד, הול"ל כן בפירוש[46].

ולכן נראה לפרש דברי אדה"ז, שמזה ש"בסוכות תשבו . . למען ידעו . . כי בסוכות הושבתי . . הם . . ענני כבודו כו'", מסתעפים שני ענינים:

(א) דין באופן עשיית הסוכה — "ו־דוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנזכיר כו'", שחייבים "לעשות סוכות העשויות לצל" [דהיינו "לצל בלבד", כנ"ל], ודין זה אינו ענין של כוונת מצוה (שהאדם צריך לכוין בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענני הכבוד), אלא עצם החפצא של הסוכה, להיות ש"עשוי' לצל", היא זכר לענני כבוד "שהקיפם בהם לצל"[47].

(ב) "וכן צריך כל אדם לכוין ב־ישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים" — שנוסף על הדין בעשיית סוכה באופן של "עשוי' לצל" (בלבד), יש חיוב לכוין בעת הישיבה בסוכה, שהיא זכר ליציאת מצרים[48].

ז. אלא שעדיין צריך ביאור במש־נת"ל, דכיון שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל" לכן מהותה של סוכה היא סוכה העשוי' לצל בלבד — דלכאורה, הרי ענני הכבוד שהקיפו

---

44) ודוחק לומר שכוונת "וכן צריך . . לכוין" היא כמו "ובאופן זה" ("וכך"), והיינו שבתחילה מבאר אדה"ז תוכן מצות סוכה ושרשה, ואח"כ ממשיך "וכן [= בתוכן זה] צריך כל אדם לכוין כו'" — שהרי בתחילת דבריו לא הזכיר כלל שסוכה היא זכר ליצי"מ, אלא רק ע"ד הנס דבסוכות הושבתי. וראה לעיל סעיף א שהם דברים שונים.

45) ראה לעיל ריש סעיף ב והערה 18.

46) וע"ד לשון הפרמ"ג (בא"א. וכן במשב"ז) "ראוי שיכוין לשתיהם".

47) וגם מ"ש "כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו" אין הכוונה שצריכים לכוין לזה, אלא שזוהי תוצאה בדרך ממילא מעשיית הסוכה, שמזה יבוא האדם לזכרון הנס כו'.

48) ועפ"ז מובן הטעם שהשמיט המחבר התיבות "למען ידעו דורותיכם" — כי תיבות אלו שייכות לכוונת המצוה, וכוונת המחבר היא רק לענין הא' שבפנים (גדרה של מצות סוכה), ולא לכוונת המצוה (כנ"ל ס"ב). ולכן מביא רק "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בנ"י", שהכתוב תולה מצות סוכה בזה ש"בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו'".

את בנ"י לא היו לצל בלבד, אלא שימשו לעוד כו"כ ענינים, כמבואר בחז"ל שה־ענן הי' משוה את ההרים והורג את ה־נחשים[49], וכן הגינו מפני חצי האויבים[50], ולמה נבדל ענין זה שבעננ הכבוד „שהקיפם בהם לצל", אשר משום כך הזכר לעננ כבוד הוא דוקא ורק ב־עשיית סוכות העשויות לצל (בלבד)?

ויש לומר, שאדרבה, בזה מתורצת קושיית הב"ח[51] (ועוד), דהרי „כמה מעלות טובות למקום עלינו שהאכילנו את המן ונתן לנו הבאר ושאר חסדים ולמה ציוה יותר במצות סוכה לזכור החסד של הושבת דסוכות יותר משאר חסדים"? ומבואר במפרשים[52] „שהבאר והמן היו . . דבר הכרחי שא"א בלי מציאותם כלל" ולכן „לא הוקבע רמז להם אבל ענני כבוד שלא הי' כל כך הכרחי כמו הם אלא כדי שלא יהיו בחורב ביום וקרח בלילה[53] הוקבע ימי החג רמז לענינם".

ועד"ז הוא בענין פרטי הדברים ש־שימשו בהם ענני הכבוד, שעניני ההגנה שבהם (כמו ההגנה מן האויבים והריגת נחשים ועקרבים) שהיו נוגעים לנפשות אין עושים להם זכר [ואפילו זה שהשוו את ההרים (מנמיך את הגבוה כו'), הרי כיון שזה שייך לעצם הליכתם במדבר, י"ל שזהו כמו ענין הכרחי, כדי שיוכלו להגיע לא"י], אלא הזכר דחג הסוכות נקבע מלכתחילה רק על פרט זה „שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש", שהוא חסד וחיבה יתירה כדי שהליכתם במדבר תהי' באופן שאין בה צער כלל[54].

ועפ"ז מתורצת בפשטות גם קושיית הרא"ם[55] (שהובאה בב"ח כאן[56]), „למה לא ציוותה התורה שיעשו בסוכה א' מלמעלה וא' מלמטה וד' מד' רוחות

---

49) מכילתא בשלח יג, כא. ספרי (ורש"י) בהעלותך י, לד. ועוד.

50) וכמ"ש בלבוש או"ח כאן „ושיגינו עליהם מן האורבים" (וראה מכילתא בשלח יד, כ (ורש"י שם, יט. יתרו יט, ד). ספרי (ורש"י) תצא כה, יח. ועוד). — וע"פ המבואר בפנים מובן בפשטות הטעם שענין זה לא הובא בטושו"ע (ושו"ע אדה"ז).

51) לטאו"ח כאן.

52) בית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות פל"ז. וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 258 הערה 53.

53) כ"כ גם בחינוך מצוה שכה. אבל בטושו"ע הביאו רק ההגנה משרב ושמש. ולכאורה הא שסוכה צ"ל „עשוי' לצל" שייך רק ההגנה משרב ושמש.

54) ואולי י"ל שגם מטעם זה מדגיש אדה"ז „ש־הקיפם בהם לצל", כי מלשון „לבל יכה בהם שרב ושמש" משמע שהכוונה להגנה מהכאת השמש, הפוגעת בבנ"י (וראה לשון הב"ח בסוף הסימן), ולכן מוסיף אדה"ז שעיקר הזכירה הוא לענין החיובי, „שהקיפם בהם לצל", היינו לא רק שלילת הכאת השמש, אלא הליכה מתוך עונג.

55) בהעלותך שם.

56) בב"ח שם תי' לשיטתו שסוכה היא זכר ליצי"מ שעיקר הזכירה היא רק להגנה שבעננ כבוד „מפני החמה", כי „מזה יגיע לזכרון שאר נפלאותיו . . אשר עשה להגין עלינו ביצי"מ והדבר ידוע שהאחד למטה לא הי' להגין . . כ"א להנמיך הגבוה".

אבל: א) עדיין קשה להדיעות שסוכה אינה זכר ליצי"מ (ראה לעיל ס"א). ב) גם הענן שלפניו הי' להגן, שהרי הרג את הנחשים* (רש"י בהעלותך שם), ואין עושים זכר לענן זה (וראה גו"א שם). ג) לפרש"י בהעלותך שם גם הענן שלמטה לא הי' להנמיך את הגבוה (שזה נעשה ע"י הענן שלפניו), אלא להגנה כו', וכמו שהקשה בבית השואבה ריש הל' סוכה אות ג'. וראה צידה לדרך שם.

*) ולאידך, לדבריו שזה שלמטה הנמיך את הגבוה, הרי ענן זה הגין בפני נחשים ועקרבים (וראה פרמ"ג (א"א) שם).

דומיא דענני הכבוד [ובעוד מפרשים[57] הוסיפו להקשות, דבסוכה אין צריכים אפילו ד' דפנות אלא מספיק ב' דפנות והשלישי טפח[58]?

ויש שתירצו[59] „דהקושיא מעיקרא ליתא מאחר שהסוכה אינה אלא דוגמא בעלמא כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו [כלשון הטור „ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו"] שעשה לאבותינו בהיקף העננים לפיכך בדוגמא וזכר כל דהו סגי כו'".

וע"פ הנ"ל אולי יש לומר, שאין זה רק „דוגמא וזכר כל דהו", אלא אדרבה, זהו בדיוק[60]. דכיון שכל הזכר הוא רק על פרט זה שבענני הכבוד „שהקיפם בהם לצל", לכן סגי „לעשות סוכות העשויות לצל", שבשביל זה די בב' דפנות וטפח עם סכך מלמעלה.

(משיחות יום ב' דחה"ס ויום שמח"ת תשכ"ו)

---

57) נחלת יעקב, צידה לדרך ועוד על פרש"י בהעלותך שם.

58) סוכה ו, ב. טושו"ע או"ח סתר"ל ס"ב.

59) צידה לדרך שם (וראה גם נחלת יעקב שם). — וכבר האריכו במפרשים בתירוצים שונים.

60) ומ"ש הטור (ואדה"ז) „ודוגמא לזה צונו כו'", כי במדבר היתה ההגנה מן השרב ושמש ע"י ד' עננים מן הצדדים (וכן מן הענן שמלמטה), ואילו בשבילנו די בב' דפנות ושלישית טפח עם הסכך מלמעלה כדי שיהי' לצל (ראה בארוכה בית השואבה שם).